

بررسی امنیت محیطی در پارک‌های منطقه‌ای به عنوان بخشی از فضاهای شهری

از دیدگاه زنان بر پایه رویکرد CPTED (مطالعه موردی: پارک ساعی)

نینا الماسی فر* - پژوهشگر دکتری معماری دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.
مجتبی انصاری - دانشیار دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

Analysis of environmental safety of County Parks as an urban landscape based on womankind viewpoint (on the Basis of CPTED); Case study: Saie Park, Iran

Abstract: Environmental safety and citizens' perception of simulated natural environments towards utilization of urban landscapes and its applications are among the most significant standpoint of developed countries especially in scientific fields such as sociology, management and landscape design. Subjective and objective perception of safety refers to landscape structure and arrangements of its components. Certain criteria and standards of environmental safety should be developed so structure and arrangements of components could be figured out. In this regard, it could be pointed out to CPTED method which emphasizes on decreasing delinquencies by and through landscape design. Simply there are so many places and situations in which it is probable that men feel safe but women don't. Objective of the present study is to identify criteria and principals which emphasizes on details of women safety in society and various part of urban landscape that is essential needs and requirements which might be subjective yet have an effect on environmental efficiency. To achieve such goal in the present study number of individuals has been estimated and the environments have been rated based on the individual's concentration in each part. Considering such statistical data compared to data gathered by police division of park delinquencies, it has been recognized that absence of individuals is proportional to scale of delinquencies and misbehaviors. Subsequently women are asked to present their idea in a questionnaire based on CPTED principals on lack of safety in urban districts (especially in the case study park) and other places they are not willing to be. Finally it is concluded that in societies which have a deep tenets and cultural structures, CPTED method should have included detailed criteria of landscape design characteristics for women.

Keywords: landscape design, environmental safety, CPTED viewpoint, women viewpoint, Saie Park

چکیده

افزایش امنیت محیطی (بر پایه چگونگی دریافت افراد از محیط پیرامونشان) در راستای بهبود «کاربری فضاهای شهری» از مهم‌ترین رویکردهایی است که جوامع پیشرفته در زمینه علوم اجتماعی، مدیریتی و «طراحی محیط» بدان توجه دارند. آنچه از امنیت به عنوان دریافت عینی و ذهنی یاد می‌شود ناشی از ساختار و نحوه چیدمان محیط است؛ لذا برای افزایش آن بایستی معیارها و استانداردهایی برای طراحی فضاهای شهری در نظر گرفت. رویکرد CPTED از جمله رویکردهایی است که بر «کاهش جرائم توسط طراحی محیط» تأکید دارد. البته این قوانین بر پایه رفتارهای جوامع غربی شکل گرفته‌اند؛ نکته مهمی که کمتر بدان پرداخته شده، «عامل جنسیت و توجه به اقشار مختلف زنان» است (با توجه به ادارک متفاوت از امنیت در جنس زن و مرد). هدف از این تحقیق، مشخص نمودن معیارها و ضوابطی است که مشخصاً به جزئیات ریزتر احساس امنیت در رابطه با قشر زن می‌پردازد؛ خواستگاه‌هایی که شاید تنها در حد دریافت ذهنی بوده و بالواقع وجود خارجی نداشته باشند، ولی در هر صورت کارایی محیط را تحت تأثیر قرار می‌دهند. برای نیل به این هدف، در نمونه مورد نظر در مقاطع مختلف، «شارش افراد» اندازه‌گیری شده است. از مقایسه میزان حضور آقایان و خانم‌ها در سطح پارک (بر پایه میزان شارش) می‌توان به میزان تفاوت حضورشان در هر مسیر پی برد. در ادامه از خود زنان تحت پرسش نام‌های (بر پایه رویکرد CPTED) خواسته شده که زمینه‌های کاهش احساس امنیت را در فضاهای شهری (پارک مورد نظر و به ویژه فضاهایی که کمتر استفاده می‌کنند)، شرح دهند. نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد در کشورهای که ساختار فرهنگی و اعتقادی عمیق تری وجود دارد، بایستی رویکرد CPTED معیارهای ریزتر و جزئی‌تری را در ارتباط با زنان در شاخصه‌های طراحی محیط لحاظ نماید.

واژگان کلیدی: احساس امنیت محیطی، رویکرد CPTED، دیدگاه زنان، پارک ساعی.

پیشگیری‌های مورد نیاز برای کنترل و محافظت مؤثر جرایم به نظر رسد. هدف از این تحقیق، افزایش آگاهی و دانش کاربران، معماران و طراحان شهری در زمینه مفاهیم و اصول CPTED و تعیین اهداف جدید در زمینه افزایش کارایی آن در فرهنگ‌ها و جوامع مختلف می‌باشد. رویکرد مذکور به دنبال افزایش ایمنی و امنیت توسعه و کاهش فرصت بروز جرایم است. این تحقیق با معرفی قوانین، بسط و ارائه پیشنهاداتی در زمینه چگونگی کاربرد بهینه و کارآمد اصول این رویکرد در جوامع اسلامی و سنتی با توجه به سطح امنیت محیطی به ویژه برای اقشار آسیب پذیر، بالاخص زنان به دنبال بالابردن کاربری و کیفیت محیط دست‌ساز بشر است.

روش تحقیق

این تحقیق در حوزه ادبیات نظری، یک «تحقیق تجربی» و در حوزه «مطالعات میدانی»، «روش پیمایشی» با ابزار گردآوری داده» به صورت «مشاهده» و «پرسشنامه» می‌باشد. در زمینه «تحلیل اطلاعات»، با استفاده از «روش همبستگی» روابط بین «احساس امنیت زنان» و «نحوه طراحی محیط» مورد مطالعه قرار گرفته است. از آن جاکه دریافت انسان‌ها از محیط و بررسی تفکر آن‌ها «کیفی» است، روشی‌هایی که در این تحقیق انتخاب شده، «تحلیل کیفی» از جمله «روش تحلیل محتوا» (فراکنی: بررسی محتوای پیام موجود در مسیرهای انتخاب شده توسط زنان بر روی نقشه پارک) می‌باشد. در زمینه هدف، یک پژوهش تطبیقی و ارزشیابی است، زیرا می‌خواهیم با بررسی شرایط موجود و بر اساس مجموعه‌ای از ضوابط و معیارهای معین نسبت به آن چه که باید باشند، داوری و ارزشیابی کنیم. برای برداشت اطلاعات از محیط، پرسش‌نامه‌ای تهیه گردید که سؤال‌های پرسش‌نامه بر اساس معیارهای تحقیق انتخاب گردیده‌اند. سوالات در دو گروه: «سوالات تشریحی» و «مشخص نمودن مسیر حرکت در پارک» و «سوالات چند گزینه‌ای طراحی» شده‌اند. «متغیرهای ثابت و کنترل» به شرح زیر می‌باشند: تمام پرسش‌نامه‌ها در محوطه پارک ساعی پخش شده‌اند که این به نوعی

«جرم» و «ارتکاب جرم» در جوامع امروزی به عنوان یک مشکل اجتماعی که همه ساله بر زندگی هزاران تن از شهروندان تأثیر سوء می‌گذارد، به شمار می‌آید. تهدیدات و خشونت‌های جدی بر ضد مردم و دارایی هایشان، وحشت قابل توجهی در اجتماع پدید می‌آورد. جرم‌هایی از قبیل دزدی، تجاوزات و قتل و ربودن، در اصل تهدیدات جدی بر علیه ایمنی و امنیت جامعه می‌باشند. ترس ناشی از این قبیل جرم‌ها به خودی خود می‌تواند آزادی رفت و آمد شهروندان را محدود کرده و مانع از حضور و شرکت آنان در عرصه جامعه گردد؛ به ویژه که برخی از گروه‌های اجتماعی، در برابر جرم و ترس از آن بسیار آسیب پذیر می‌باشند، از قبیل افراد مسن، زنان، والدین و کودکان و نوجوانان؛ بدین منظور راهکارهای متعددی برای مقابله با انواع پیچیده جرم و ترس از آن مورد نیاز است. تمام سطوح راهکارهای جوابگوی مربوط به طراحی، کارکرد اجتماعی و محدودیت‌های قانونی در راستای رسیدن به هدف مقابله با جرایم محیطی، در این زمینه کارا می‌باشند. در این ارتباط باید اذعان داشت که طراحان، معماران، شرکت‌های مربوطه می‌توانند نقش بسیار مهمی را در افزایش ایمنی و امنیت در جوامع (به این عنوان که آنان تأثیر بسزایی در طراحی محیط دست ساز بشر دارند) ایفا کنند. جوامع از گذشته به پلیس و سیستم‌های قضایی و حفاظت آنان از طریق ارباب جرایم و مجازات مجرمان، برای امنیت خود روی آورده‌اند. حال آن که سهل انگاری عمومی در رابطه با حفاظت از خویشتن به شدت ناشی از کمبود و یا نبود آگاهی از معنای حفاظت می‌باشد.

از سوی دیگر، «مقابله با جرایم از طریق طراحی محیط» (CPTED) اثبات می‌کند که جامعه، مالکان خانه‌ها، طراحان و عوامل توسعه و معماران می‌توانند نقش بارزتری را در حفاظت و کنترل جامعه و خودشان در مقابل جرایم از طریق اعمال تمام و کمال اصول و مفاهیم CPTED در طراحی و مدیریت محیط فیزیکی و انسان‌ساز ایفا نمایند. در این رابطه، رویکرد حاضر ممکن است به عنوان زیر مجموعه‌ای از اقدامات و

مدیریت شهری

دو فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۲۵ بهار و تابستان ۱۳۸۹
No.25 Spring & Summer

۲۲

فضاهایی از پارک استفاده می‌کنند و به چه دلیل؟؛ فضاهایی که کمتر توسط خانم‌ها استفاده می‌شود کدام قسمت‌های پارک می‌باشد؟؛ دلیل عدم استفاده از چنین فضاهایی چیست؟؛ و این دریافت‌های ذهنی تا چه اندازه با اصول CPTED هم‌پوشانی دارد؟»

برای رسیدن به جواب، هر بخش از سوال‌های اولیه در غالب چندین سؤال در پرسشنامه مطرح گردیده است. سوالات پرسش‌نامه مورد نظر بر پایه مدل ساماندهی فضای شهری، رویکرد CPTED، طراحی گشته و در آن از خانم‌ها خواسته شد تا دلایل ذهنی و برداشت شخصی خود را از فضاهایی که در آن‌ها احساس ناامنی می‌کنند شرح دهند.

متغیر فضای ثابت را حفظ می‌کند؛ شرایط آب و هوایی برای همه افراد یکسان بوده و جنسیت نیز به عنوان متغیر کنترل لحاظ گردیده است:

- شرایط آب و هوایی برای تمام افراد مشابه بوده است (شرایط جوی کنترل گردیده)؛ و
- پرسشنامه‌ها توسط خانم‌های داخل پارک که به صورت مستمر از پارک استفاده می‌کنند، تکمیل شده است (با سایت پلان پارک آشنایی دارند)؛ و
- سن افراد نیز در مطالعه پارک مورد توجه قرار گرفته است.

محدوده مطالعاتی

پارک ساعی در سال ۱۳۳۷ توسط «زنده یاد کریم ساعی» در تپه‌های عباس‌آباد احداث گردید. این بوستان، ۱۲ هکتاری از ضلع شمالی به کوچه ساعی، جنوبی به کوچه گلبرگ، شرقی به خیابان خالد اسلامبولی و غربی به خیابان ولیعصر محدود می‌شود. مهمترین ویژگی این پارک جنگلی، ساختار توپوگرافی آن می‌باشد که مطابق با فرم دره، شیب زمین و بدون دخل و تصرف در بستر طراحی شده است. از زیبایی‌های موجود در پارک، درختان سرو، کاج و آب‌نماهای آن می‌باشند که هنرمندانه با یکدیگر ترکیب گشته‌اند.

سوالات تحقیق

در این تحقیق به بررسی «تعامل بین انسان» (مطالعه ویژه زنان) و «محیط مصنوع» پرداخته شده است، و به طور خاص هدف این تحقیق، مطالعه نحوه تأثیر محیط بر روی قشر زن و چگونگی برداشت آنان از فضاهای عمومی به ویژه پارک‌ها می‌باشد که بر اساس الگوی ارائه شده، تأثیر عوامل ده‌گانه CPTED بر روی زنان مورد مطالعه قرار می‌گیرد. به علاوه از طریق سوالات پرسش‌نامه می‌توان اصولی در زمینه طراحی فضاهای شهری را نیز استخراج نمود و در طراحی‌های آتی مد نظر قرار داد. برای نیل به هدف مورد نظر پرسشنامه‌ای در غالب دو صفحه طراحی شد. معیارهای اصلی تدوین این پرسش‌نامه در جهت رسیدن به پاسخی نو در جواب به پرسش‌های زیر شکل گرفته است: «خانم‌ها بیشتر از چه

امنیت
«امنیت» [Security] از ریشه لاتین «securus» که در لغت به معنای «نداشتن دلهره و دغدغه است»، می‌باشد. بنابراین معنای لغوی امنیت، «رهایی از خطر، تهدید، آسیب، اضطراب، هراس، ترس، نگرانی یا وجود آرامش، اطمینان، آسایش، اعتماد، تأمین، ضامن است» (ماندل، ۱۳۷۹، ص ۴۴).

امنیت در فرهنگ فارسی به معنای آزادی، آرامش، فقدان ترس و عدم هجوم دیگران آمده است. در «فرهنگ علوم رفتاری» نیز دو معنا از این واژه ارائه شده است:

- «یک حالتی که در آن ارضای احتیاجات و خواسته‌های شخصی انجام می‌شود» و

- «دوم احساس ارزش شخصی، اطمینان خاطر، اعتماد به نفس و پذیرشی که در نهایت از سوی طبقه‌های اجتماعی نسبت به فرد اعمال می‌شود.»

به طور اصولی، انسان برای رسیدن به اهداف والای انسانی بعد از برآوردن نیازهای فیزیولوژیکی نیاز به وجود امنیت و احساس امنیت دارد و در این میان مهم‌تر از امنیت، موضوع احساس امنیت است. برخی از کارشناسان احساس امنیت را در یک جامعه، مهم‌تر از وجود امنیت در آن می‌دانند؛ زیرا ممکن است در جامعه‌ای امنیت از لحاظ انتظامی و پلیس وجود داشته باشد، اما فرد احساس امنیت نکند، به عبارت دیگر موضوع امنیت از فرد شروع و به خانواده جامعه و در

آنومی در مکان‌ها و موقعیت‌ها (فضاها).

مطالعه مفهوم «فضای شهری امن»، نمی‌تواند محدود به خرد فضاها باقی بماند و در هر صورت عوامل مؤثر سطوح بالاتر، سطوح پایین‌تر را تحت شعاع قرار می‌دهند. لذا با کنترل امنیت در فضاهای کلان، می‌توان مانع از ریزش جرم به فضاهای پایین‌تر شد. برای ایجاد احساس امنیت و حفظ ایمنی فضاها در سطوح مختلف روش‌ها و روندهای گوناگونی از طریق صاحب‌نظران و کمیته‌های بین‌المللی ارائه گردیده است که هر یک به نوعی با تمهیداتی در پی رسیدن به «فضای شهری امن» بر آمده‌اند (صالحی، ۱۳۷۸، صص ۱۰۷-۱۱۴).

بر پایه پژوهش‌های علوم اجتماعی و جامعه‌شناسی مشخص گردیده که رابطه مستقیمی بین امنیت محیطی «فضای شهری امن» و درک امنیت و خوانایی و طراحی محیط وجود دارد. یعنی هرچه فضا خواناتر و طراحی محیط بر پایه اصولی باشد که در رویکردهای امنیت محیطی مطرح شده، محیط از امنیت بالاتری برخوردار است. رویکردهای جدید طراحی محیطی نیز بر این نکته تأکید دارند که با توجه به ساختار کالبدی فضاهای شهری و تدوین و اعمال ضوابط ویژه در آن‌ها، می‌توان به میزان گسترده‌ای از ارتکاب جرائم شهری جلوگیری کرد. در اصل، «تقویت انگیزه‌های اجتماعی جامعه» و «ارتقاء نظارت عمومی در کنار افزایش شفافیت فضاهای عمومی» و «عناصر مستقر در محیط‌های شهری» و «رفع نابسامانی‌های کالبدی و منظر بخشی»، از سازوکارهای ایجاد محیط امن شهری می‌باشند. اکنون در جوامع پیشرفته رویکردها در جهت طراحی کارآمد و بکارگیری بهینه کلیه عناصر موجود در محیط مصنوع شکل می‌گیرند. دو محقق کانادایی، «وکرل» و «وایتزمن»، سه عامل را به منظور افزایش ایمنی و امنیت در فضای شهری بیان می‌کنند:

۱- «آگاهی از محیط»؛ و

۲- «قابلیت مشاهده توسط دیگران»؛ و

۳- «دسترسی سهل به کمک‌رسان در صورت نیاز».

«بت ترلا» (۲۰۰۴) سه رکن اساسی در پیش‌گیری از جرم را در حوزه «قانون»، «پیشگیری‌های اجتماعی» و «برنامه‌ریزی و طراحی‌های مناسب محیطی» می‌داند که

نهایت نظام بین‌المللی ختم می‌شود. در شهر امن، ایمنی در فضاهای شهری تأمین شده و فرد در شهر احساس امنیت خاطر و فقدان خطر می‌کند (صالحی، ۱۳۸۷، صص ۸۶-۹۲).

امنیت محیطی

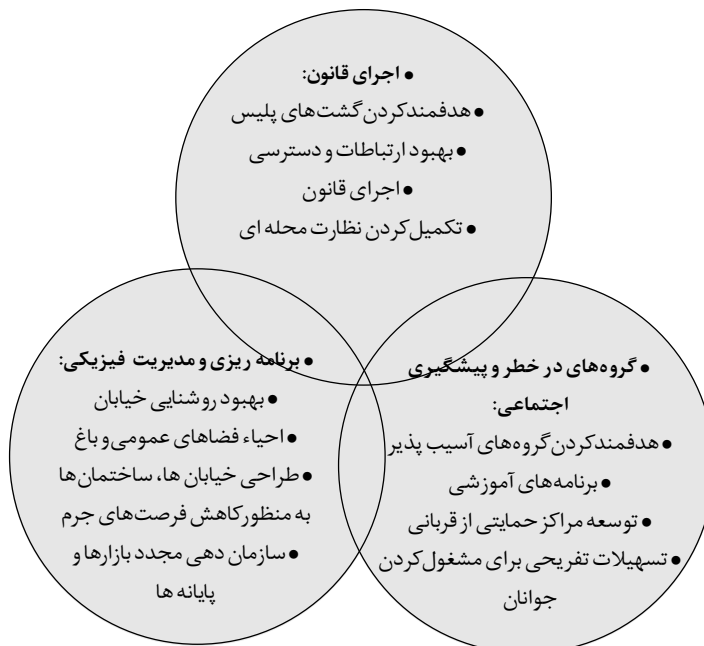
در زمینه «امنیت محیطی» و درک ناامنی محیط، خواستگاه‌های مختلفی وجود دارد. دریافت پدیده ناامنی، دو جنبه «ذهنی» و «عینی» را در کلیه عرصه‌ها در بر می‌گیرد؛ که «مقوله عینی»، وقایعی چون سرقت، و خشونت و «جنبه ذهنی»، دریافت ذهنی در خصوص امنیت منطقه و فضا را شامل می‌گردد. از لحاظ کمی می‌توان ناامنی را بر پایه میزان و یا تعداد خشونت‌ها، تعداد مکان‌های وقوع جرم، ماهیت و جنسیت و سن افراد قربانی محاسبه نمود. آن‌چه در مقوله دریافت ذهنی از ناامنی در بعد نمادی و فرهنگی جامعه درک می‌شود، معمولاً با احساس اضطراب و چالش همراه است که بیشتر در فضاهای جمعی دنیای صنعتی به عنوان مثال پارک‌های شهری، متروها، و مجتمع‌های مسکونی شاهد آن هستیم. مفهوم ناامنی، علی‌رغم کنترل بیش از حد پلیس، هنوز یکی از ویژگی‌های اجتماعی خطرناک در جامعه به شمار می‌رود (ربانی، ۱۳۸۱، ص ۱۱). ارتکاب اعمال مجرمانه، موجب بروز ناامنی و در پی آن باعث ایجاد اضطراب در شهروندان می‌گردد. احساس ناامنی موجب پدید آمدن گروه‌هایی می‌شود که نقش پلیس را ایفا می‌کنند و اتخاذ تدابیری را به دنبال دارند که هدفشان پیشگیری می‌باشد. در روند پیشگیری، نه تنها عوامل پلیس بلکه تمام شهروندان و طراحان محیط و فضاهای شهری نیز همکاری کاملی دارند. بررسی ساختار عوامل مؤثر در وقوع جرم در فضاهای شهری سطوح مختلفی را در بر می‌گیرد که مراتب انجام جرم را تغییر می‌دهد:

- «سطح کلان» (Macro): عوامل مؤثر در پیدایش آنومی در جامعه (فراشهری)؛ و

- «سطح میانه» (Medium): عوامل مؤثر در پیدایش آنومی در هر شهر؛ و

- «سطح خرد» (Micro): عوامل مؤثر در پیدایش

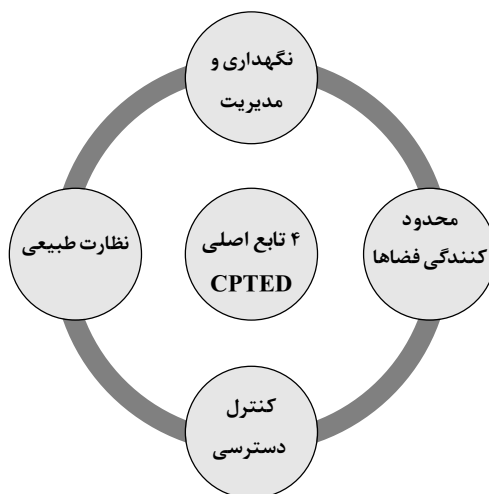

تصویر ۱. سه رکن اساسی پیشگیری از وقوع از دید ترلا (۲۰۰۴)

مدیریت شهری

دو فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۲۵ بهار و تابستان ۱۳۸۹
No.25 Spring & Summer

■ ۲۵ ■

تصویر ۲. فلوچارت اصول اصلی CPTED:
(مأخذ: WWW.ncpc.org, 2009)

بدون توجه به آن نمی‌توان از جرائم قابل انتظار در محیط کاست (پورجعفر و همکاران، ۱۳۸۷، صص ۷۴-۷۵). «مرکز بین‌المللی جرائم» (NICP, 2006)، طراحی و استفاده مناسب از محیط ساخته شده را عامل مناسب برای کاهش جرائم و بهسازی کیفیت زندگی می‌داند؛ به علاوه توجه به امنیت را سرلوحه اصول اولیه طراحی محیط مصنوع قلمداد می‌کند.

CPTED و اصول طراحی محیط

CPTED در معنا یعنی جلوگیری از جرائم از طریق طراحی محیطی که می‌توان بر پایه جدول زیر روش‌های گوناگون پیش برد این هدف را طبقه‌بندی نمود (تصویر شماره ۲): این روش خود یک ساختار سه بعدی را در بر می‌گیرد که به آن شکل می‌بخشد؛ یک راهنمای تشخیص فضایی ساده که به استفاده‌کننده در تعیین نمودن و تشخیص یک فضا (چگونه طراحی شده) یاری می‌رساند. این سه دستور خود بر پایه سه تابع «نقش ۲»، «تعریف ۳» و «طراحی ۴» شکل گرفته است:

2. Designation
3. Definition
4. Design

- تمام فضاهای انسانی (دست‌ساز) با اهداف و کارکردهای خاصی شکل گرفته‌اند؛ و
- «کاهش فضاهای تفکیک شده»؛ و
- «استفاده بهینه از فضاها (استفاده چند منظوره)»؛ و
- «استفاده از فعالیت‌های بهینه و کاربری بخشیدن به مورد قبول در آن فضاها را تعریف می‌کند؛ و
- فضاها برای وقوع رفتارهای خاصی شکل می‌گیرند.
- بر اساس این تعریف، نحوه استفاده فضاهای انسانی و دقت به خوانا بودن آن‌ها، از جمله مهمترین نکاتی است که در طراحی محیط می‌بایستی در نظر گرفته شود. بر اساس رویکرد حاضر در طراحی فضاهای شهری امن، نکات و شاخص‌های مهمی وجود دارد که بایستی توسط طراحان در ساختار طراحی لحاظ شود که زیر شاخه‌های چهار اصل ذکر شده در رویکرد CPTED می‌باشند و از آن‌ها به عنوان برنامه‌ریزی و استراتژی‌های طراحی به منظور افزایش امنیت یاد می‌گردد:
- «خطوط و زاویه دید روشن و واضح»؛ و
- «فراهم نمودن نور کافی»؛ و
- «کاهش فضا و مسیرهای جدا و مخفی»؛ و
- «اجتناب از فضاهایی که در آن‌ها امکان غافلگیری و
- خطر وجود دارد»؛ و
- «کاهش حس مالکیت به منظور نگهداری و حفظ فضا»؛ و
- «استفاده از علائم و نشانه‌ها»؛ و
- «پیشرفت طراحی و بهبود کیفیت آن در زمینه طراحی محیط».
- هر کدام از این شاخص‌های طراحی نیز به نوبه خود زیرشاخه‌هایی دارند که به کمک آن‌ها می‌توان به مقصود مورد نظر رسید. از این معیارها می‌توان برای بررسی امنیت محیطی؛ اینکه یک فضای شهری، امنیت لازم برای بهره‌گیری شهروندان را دارا است یا نه؟ و برای تعیین میزان امنیت فضاها بهره جست که در جدول زیر به برخی از آن‌ها اشاره شده است (مؤسسه بین‌المللی مبارزه با جرم توسط طراحی محیط، ۲۰۰۳، صص ۳-۲۹).

جدول ۱. بررسی عوامل و شاخصه‌های مهم در طراحی بر پایه اصول CPTED؛ ماخذ: نگارندگان.

مؤلفه‌ها	فضاها و روش‌های دستیابی به هدف
دید و نظارت عمومی	نحوه کاشت گیاهان به گونه‌ای که مانع دید نشود؛ در هنگام طراحی رشد ۲۰ سال آینده گیاه و این‌که برگ‌ریز یا همیشه سبز بودن آن مورد توجه قرار گیرد؛ از موانع بلند و زاویه‌های بسته و بوته‌های پرپرگ و حجیم که مانع دید می‌شوند در طراحی اجتناب نمود.
نور و روشنایی	کاشت تیره‌های چراغ به گونه‌ای که چهره‌ها از ۱۰ متری مشخص باشند؛ علائم و فضاهای مخفی و ورودی و خروجی‌ها به خوبی نورپردازی شوند؛ نورپردازی باعث اذیت چشم نشود و به اندازه‌ای باشد تا باعث وهم و تخیل نیز نگردد.
مسیرهای مخفی و جدا افتاده	استفاده از دوربین‌های مدار بسته؛ قراردادن کیوسک‌های اطلاع رسانی؛ ایجاد کاربری‌های خدماتی؛ نورپردازی مناسب؛ دید طبیعی از فضاهای دیگر به فضای مورد نظر؛ در صورت وجود امکان غافلگیری بایستی از ۵۰ تا ۱۰۰ متر قبل این آگاهی داده شود؛ سعی شود از پوشش‌های گیاهی با تنه‌های بلند استفاده شود و از کاربرد بوته‌ها و استفاده بیش از حد گیاهان همیشه سبز
	توسط افرادی که از پارک استفاده می‌کنند؛ توسط نگهبانان و باغبانان؛ توسط همسایگی و خانه‌های اطراف.
	چراغ‌های داخل پارک؛ نوردهی کاربری‌های ساخته شده.
	مسیرهایی بن‌بست؛ مسیرهایی که در چرخه گردش قرار ندارند؛ مسیرهای باریک و مخفی پوشیده شده با گیاهان؛ مسیرها و فضاهایی که به

دلیل عدم بهسازی مورد استفاده قرار نمی‌گیرند.	ممانعت به عمل آید.
فضاهایی که محیط گردش جدا از مسیرهای اصلی پارک دارند؛ فضاهایی که کابری خاصی برای آن در نظر گرفته نشده.	استفاده از کاربری مناسب در فضا تا حالت دعوت‌کنندگی داشته باشد؛ طراحی بهینه منظر تا با خوانا بودن و امکان دید داشتن بیننده را به سوی خود فراخواند؛ وجود مسیرهای مختلف مفر در هنگام بروز خطر در چنین فضاهایی.
استفاده از ترکیب کاربری‌ها	در پارک‌ها استفاده از کاربری‌هایی چون کتابخانه و فضای بازی کودکان.
افزایش فعالیت‌های روزمره	در فضاهای شهری در پارک‌ها با ایجاد بخش‌های ورزشی و فضای کمپینگ؛ ایجاد فضاهای بازی و تفریحی؛ ایجاد فضاهای آموزشی یا ارائه خدمات؛ پخش چنین فعالیت‌های در سطح پارک برای ایجاد تعادل.
علائم و راهنما	در فضاهای مخفی و جدا افتاده؛ در فضاهای پیچیده و با وسعت زیاد. توجه به چگونگی طراحی علائم که خوانا و مشخص باشند؛ پیغامشان کافی و مشخص باشد؛ استفاده از مصالح و مواد مناسب؛ قابل استفاده برای تمام اقشار چه باسواد و چه بی‌سواد.
ایجاد حس مالکیت	فضای پارک‌های محلی؛ پیاده‌راه‌ها؛ فضاهای عمومی شهری؛ ایجاد حس قلمرو در افراد تا احساس مالکیت ایجاد شود؛ طراحی مناسب فضایی برای دعوت‌کنندگی.
طراحی کلی	- اهمیت کیفیت و زیبایی؛ زیبا و باکیفیت طراحی شوند که افراد از کاربرد آن لذت ببرند؛ وضوح و روشنی ساختار آن؛ باید به راحتی قابل فهم و درک باشند؛ پرهیز از فضاهای بدون کاربری که اهداف طراحی روشن و واضح نباشد؛ در ساعات شب نیز کاربری داشته باشند؛ از مصالح مناسب در زمینه رنگ، شکل و بافت برای دعوت‌کنندگی یا عدم دعوت‌کنندگی استفاده کنیم.

مدیریت شهری

دوفصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۲۵ بهار و تابستان ۱۳۸۹
No.25 Spring & Summer

■ ۲۷ ■

جدول ۲. راهکارها و پیشنهادات اجرایی؛ ماخذ: پورجعفر و همکاران، ۱۳۸۷، ص ۷۸.

راهکارها و پیشنهادات اجرایی در اصول مطروحه در رویکرد CPTED	
تقویت قلمروهای طبیعی	(۱) به‌کارگیری مستمر فضاها به وسیله کاربران از طریق راهکارهای طراحی محیطی. (۲) استفاده از تابلوها، علائم و نشانه‌های بصری از طریق هنر ارتباط تصویری. (۳) افزایش نظارت‌های طبیعی و گسترش حس مالکیت از طریق نهادهای اجتماعی. (۴) بکارگیری استراتژی‌های بازدارندگی بوسیله ارگان‌های برنامه ریزی اجتماعی. (۵) استفاده از محوطه‌سازی، حفاظ و نرده در طراحی شهر.
کنترل دسترسی	(۱) استفاده از موانع مسدودکننده مانند دیوارها، حصار و نرده. (۲) آگاهی دادن به مردم از مکان ورودی‌ها و خروجی‌ها. (۳) استفاده از زیرساخت‌های شهری مناسب مانند پوشش کف، جداره و محوطه‌سازی. (۴) نورپردازی مطلوب و کافی بر دروازه‌ها، ورودی و نوع سیستم دسترسی.

<p>(۱) رعایت استانداردهای مبلمان شهری مانند چراغ‌های روشنایی. (۲) ایجاد کاربری‌های مناسب در فضاهای شهری. (۳) التنفات به نحوه دسترسی‌ها به فضاهای عمومی. (۴) جای‌دهی کیوسک‌های تلفن و روزنامه‌فروشی یا دکه‌های سیار در مناطق جرم‌خیز. (۵) امکان‌دهی به حضور انسان‌ها با تسهیلات خدماتی. (۶) افزایش دید طبیعی با وجود پوشش گیاهی.</p>	<p>نظارت طبیعی</p>
<p>(۱) اصلاح برنامه‌ریزی فضایی از طریق استفاده‌کارآمد از فضاهای شهری. (۲) ایجاد تراکم در فعالیتهای اجتماعی در مناطق جرم‌خیز. (۳) قراردی فعالیت‌های اقتصادی خاص در مکان‌های همجوار نیروهای انتظامی. (۴) جای‌دهی فعالیت‌های خدماتی در مناطقی که نظارت عمومی کمتری دارد. (۵) قرار دادن فضاهای خاص در مناطق پر تراکم.</p>	<p>حمایت از فعالیت‌های اجتماعی</p>
<p>(۱) تعمیر و نگهداری تجهیزات شهری از جمله تابلوها و علائم ارتباطی. (۲) حفاظت از آسیب‌رساندن به تجهیزات شهری مانند حفاظ‌دار کردن چراغ‌های معابر. (۳) منظرسازی بر اساس معیارهای افزایش دهنده دید و نظارت.</p>	<p>تعمیر و نگهداری</p>

امنیت فضاهای شهری در دیدگاه زنان

عمومی چه محل کار، و پارک موجب تلطیف و کاهش خطرات محیطی می‌شود، طراحان را بر آن می‌دارد تا شاخص جنسیت را جزو اصول اصلی طراحی خود قرار دهند. در زمینه امنیت محیطی، کشورهای اسلامی برنامه‌ها و راهکارهای گوناگونی را به منصف ظهور رسانده که رویکردهای قوانین اسلامی و اعتقادی در این زمینه دخیل بوده‌اند. لذا دامنه معیارهای امنیت محیطی در این کشورها هم‌گسترده بوده و هم از اهمیت بالایی برخوردار است. در این تحقیق به صورت موردی در پارک ساعی سعی شده تا برخی از این خواستگاه‌ها از دیدگاه خود زنان مورد بررسی قرار گیرد.

بیان رویه تحقیق و مطالعات میدانی

به منظور بررسی اولیه جهت تعیین طبقه بندی مسیرهای پارک در زمینه تراکم و میزان استفاده افراد در طول یک هفته، میزان شارش افراد از مسیرهای مختلف در طول چهار دقیقه مورد بررسی قرار گرفت (این مطالعات شامل تفکیک جنس افراد، متغیر سن، و نشسته یا در حال حرکت بودن آن‌ها می‌باشد) (تصویر ۳). بر اساس بررسی‌های به دست آمده قادر خواهیم بود تا مشخص نماییم در طول روز از چه فضاهایی به

امروز در جوامع پیشرفته، «جایگاه زنان» به یکی از نکات اصلی طراحی شهری بدل گشته است، به گونه‌ای که خواستگاه آنان در زمره شاخصه‌های اصلی طراحی به شمار می‌رود. توجه به حضور فعال زنان در دامنه فعالیت‌های روزانه، زمینه‌ای را می‌طلبد تا به راحتی بتوانند به فعالیت‌های روزانه خود بپردازند (این خواستگاه‌ها تمام زمینه‌های کاری، اداری و تفریحی آنان را در بر می‌گیرد). اصول طراحی فضاهای شهری در زمینه، فراهم نمودن امنیت محیطی به صورت کلی تمام اقشار جامعه را مد نظر قرار می‌دهد، ولی نکته مهمی که گاه از دید طراحان پنهان می‌ماند، توجه به «جنسیت افراد در بهره‌گیری از فضاهاست»؛ چه بسا فضاهایی که به راحتی برای جنس مذکر قابل بهره‌گیری است، ولی برای جنس مؤنث کارایی چندانی ندارد. احساس امنیت با توجه به خصوصیات جنسی نیز متغیر است و توانایی جسمی و قدرت دفاع شخصی نیز به نوعی دریافت انسان از امنیت را تحت شعاع قرار می‌دهد. بر اساس ضوابط امنیتی فضاهای عمومی (مطالعه موردی پارک) باید به گونه‌ای طراحی شوند تا توسط تمام افراد قابل استفاده باشند. توجه به این مطلب که حضور زنان در فضاهای

مدیریت شهری

دو فصلنامه مدیریت شهری
 Urban Management
 شماره ۲۵ بهار و تابستان ۱۳۸۹
 No.25 Spring & Summer

■ ۲۸ ■

که افراد به دلایل عدم امنیت محیطی کمتر در این فضاها گردش می‌کنند و عدم حضور شهروندان در این محدوده‌ها امکان بروز جرم را افزایش می‌دهد. با جدا کردن جنسیت‌ها، مشخص می‌شود که فضاهایی که توسط آقایان استفاده می‌شود به مراتب از فضاها و مسیرهایی که توسط خانم‌ها به کار می‌رود، بیشتر است و این خود نشان می‌دهد که خانم‌ها دریافت متفاوتی نسبت به امنیت محیطی از این فضاها دارند. مسیرهایی که توسط خانم‌ها بیشتر مورد استفاده قرار می‌گیرد، مسیرهای عریض و با تراکم جمعیتی بالا می‌باشد که پوشش گیاهی مانع دید نمی‌شود و شیب کمتری دارند.

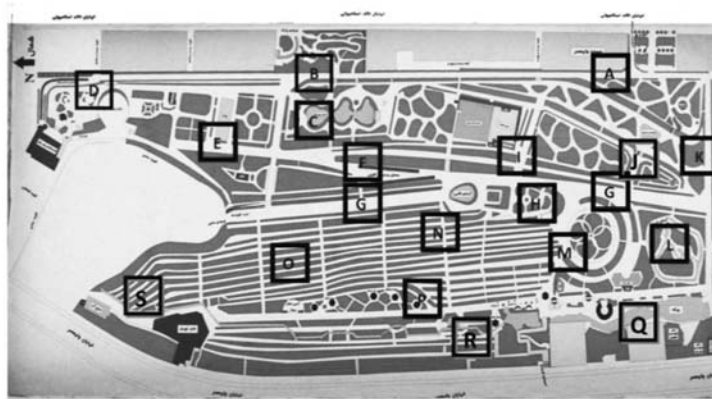
چه اندازه‌ای و با چه جنسیتی بهره‌گیری می‌شود، که رنگ قرمز میزان رفت و آمد متوسط در ساعات پر تراکم بین ۳۰ تا ۲۰ نفر و کم تراکم بین ۱۰ تا ۴ نفر؛ رنگ نارنجی ۲۰ تا ۱۰ نفر در ساعات پر تراکم و ۸ تا ۵ نفر در ساعات کم تراکم، رنگ زرد ۱۰ تا ۵ در ساعات پر تراکم و ۴ تا ۲ نفر در ساعات کم تراکم و رنگ بنفش ۵ تا ۰ نفر در ساعات پر تراکم و ۱ تا ۰ نفر در ساعات کم تراکم؛ البته شرایط جوی این اعداد را تحت تأثیر قرار خواهند داد. (تصویر شماره ۴ و ۵)

وقتی محدوده نقاط جرم خیز پارک که قبلاً در آن فضاها جرمی رخ داده (بر پایه اطلاعات موجود در پلیس پارک) با لایه به دست آمده از مطالعات میدانی مقایسه شود؛ هم پوشانی این محدوده‌ها مشخص می‌گردد و این نکته

مدیریت شهری

دوفصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۲۵ بهار و تابستان ۱۳۸۹
No.25 Spring & Summer

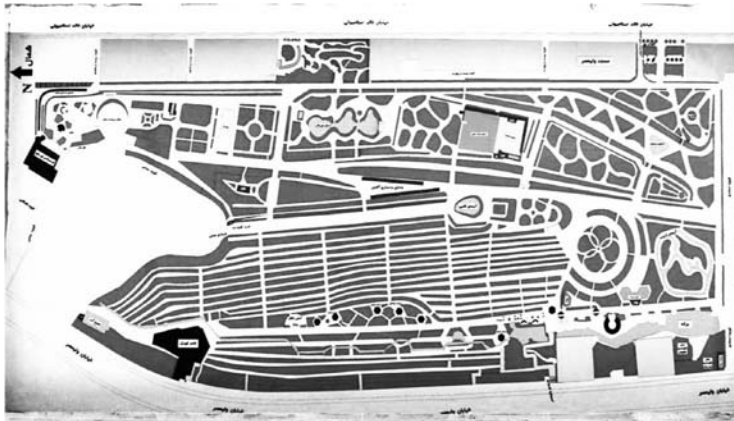
■ ۲۹ ■

تصویر ۳. محدوده‌هایی که شارش افراد در ساعات مختلف شبانه روز مورد مطالعه و ارزیابی قرار گرفته است؛ مأخذ: نگارندگان، ۱۳۸۸.

تصویر ۴. بر اساس نتایج به دست آمده از پرسش‌نامه، رنگ قرمز مسیرها، محدوده‌هایی که بیشتر توسط آقایان استفاده می‌شود؛ و رنگ زرد، مسیرها و مکان‌هایی که کمتر استفاده می‌شود؛ مأخذ: نگارندگان، ۱۳۸۸.

تصویر ۵. بر اساس نتایج به دست آمده از پرسش‌نامه، رنگ قرمز مسیرها محدوده‌هایی که بیشتر توسط خانم‌ها استفاده می‌شود و رنگ بنفش مسیرها و مکان‌هایی که خیلی کمتر استفاده می‌شود؛ مأخذ: نگارندگان، ۱۳۸۸.

نتیجه‌گیری و جمع‌بندی
 علامت‌گذاری شده (توسط خانم‌های داخل پارک)، ذکر در جدول زیر (جدول شماره ۴) دلایل عدم و یا کم شده است. بخش‌های ستاره دار نکات جدیدی هستند استفاده نمودن از فضاهایی که به رنگ بنفش در تصویر که از دیدگاه زنان به آن توجه شده است.

جدول ۴. نکات به دست آمده از دیدگاه زنان در پارک؛ مأخذ: نگارندگان.

محدوده‌ها	دلایل امتناع از استفاده از مسیرها و فضاها
۱ (شکل ۶)	حضور افراد کم در این مسیر مانع از رفتن می‌شود (*); حضور پسرهای جوان که ظاهری خیابانی و ناسالم دارند (*); شیب زیاد مسیر حرکت; لوپ‌گردش در مسیر پیاده روی طولانی تر می‌شود. (*)
۲ (شکل ۷)	فضای جدا افتاده از مسیر اصلی است; مسیرهای داخلی ناخوانا می‌باشد; از لحاظ طراحی منظر خوشایند نیست; حضور افراد مرموز و ظاهراً عجیب در ساعات کم تراکم روز مانع از رفتن می‌شود.
۳ (شکل ۸ و ۹)	در هنگام شب نور دهی کمی در میان سروها وجود دارد و احتمال حضور افراد در پشت درختان موجب هراس می‌شود; مسیرهایی جدا از مسیرهای اصلی هستند; افراد کمی رفت و آمد می‌کنند; وجود پاپیتال‌ها و طراحی منظر پیچیده خوانایی فضا را مختل می‌کند; به دلیل شیب زیاد در پله‌ها امکان دسترسی نیروی انتظامی کم است لذا امنیت کافی ندارد.
۴ (شکل ۱۰)	قسمت‌های انتهایی مسیر تقریباً بلا استفاده هستند و به هیچ جایی دسترسی ندارند; وجود پاپیتال‌ها و پوشش کف موجب ایجاد وهم و ناخوانایی می‌شود; مسیرها باریک هستند (*); افراد کمی به این فضاها دسترسی دارند و رفت و آمد کم است;

<p>حضور افراد عجیب و پسرهای جوان (*): عدم دیدکافی توسط دیگر افراد پارک؛ مسیره‌ها بن‌بست هستند و راه‌گریز ندارند؛ علائم بسیار کم است و نشانه‌ای برای بن‌بست بودن مسیر وجود ندارد.</p>	
<p>مسیره‌ها باریکند و تودرتو (*): از لحاظ منظر خوب طراحی نشده؛ افراد کمی حضور دارند؛ در تابستان‌ها پوشش درختچه‌ها باعث مخفی شدن مسیر و توهم می‌شود ولی در زمستان مناسب است؛ حضور مردان در مسیر کنار اسکیت در ساعات کم تراکم مانع از رفتن می‌شود (*).</p>	<p>۵ (شکل ۱۱) ۶ (شکل ۱۲) ۷ (شکل ۱۳ و ۱۴)</p>
<p>خلوت بودن و حضور افراد کم؛ باریک بودن مسیره‌ها؛ منظر سازی نامناسب که دعوت‌کننده نیست.</p>	
<p>این مسیره‌ها دیدکافی ندارند؛ ناخوانا بودن مسیره‌ها چون فضای مخفی زیاد دارد؛ وجود وسایل بلا استفاده پارک از جمله صندل‌ها و سطوح‌های شکسته مکانی ناامن ایجاد کرده؛ پوشش گیاهی کنار گلخانه مانع دید می‌شود؛ نبود افراد دیگر مانع از رفتن در این فضاها می‌شود.</p>	

مدیریت شهری

دوفصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۲۵ بهار و تابستان ۱۳۸۹
No.25 Spring & Summer

■ ۳۱ ■

بسیاری از این دلایل شاید بالواقع عینیت نداشته باشند، ولی این دریافت ذهنی افراد از امنیت محیط است که مانع از رفتن آن‌ها در فضاهای مربوطه می‌شود. لذا اتخاذ روش‌های نو در جهت بهبود خوانایی و شفافیت محیط‌های عمومی، راهی است برای افزایش کارایی آن‌ها. گزینه‌های ذکر شده در جدول شماره ۴، سازمان‌ها و رویکردهای موجود را موظف می‌کند تا علاوه بر دریافت‌های کلی افراد از محیط، خصوصیات جنسی، فرهنگی و مذهبی را در اصول لحاظ نمایند، تا بدین وسیله رویکرد حاضر ارزش جهانی یابد.

تصویر ۸. منطقه ۳
(مأخذ: نگارندگان، ۱۳۸۸)

تصویر ۷. منطقه ۲
(مأخذ: نگارندگان، ۱۳۸۸)

تصویر ۶. منطقه ۱
(مأخذ: نگارندگان، ۱۳۸۸)

تصویر ۱۱. منطقه ۵
(مأخذ: نگارندگان، ۱۳۸۸)

تصویر ۱۰. منطقه ۴
(مأخذ: نگارندگان، ۱۳۸۸)

تصویر ۹. منطقه ۳
(مأخذ: نگارندگان، ۱۳۸۸)

تصویر ۱۴. منطقه ۷
(مأخذ: نگارندگان، ۱۳۸۸)

تصویر ۱۴. منطقه ۷
(مأخذ: نگارندگان، ۱۳۸۸)

تصویر ۱۲. منطقه ۶
(مأخذ: نگارندگان، ۱۳۸۸)

مدیریت شهری

دو فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۲۵ بهار و تابستان ۱۳۸۹
No.25 Spring & Summer

■ ۳۲ ■

شاخصه‌ها را تا حدودی پررنگ‌تر نمود تا احساس امنیت محیطی در بخش‌های مختلف فضاهای شهری به ویژه پارک‌ها و فضاهای گردشگری در ساعات مختلف شبانه روز برای زنان فراهم شود تا به راحتی و بدون دغدغه بتوانند از این فضاها استفاده نمایند.»

منابع

۱- پورجعفر، محمدرضا، محمودی‌نژاد، هادی، رفیعیان، مجتبی و انصاری، مجتبی (۱۳۸۷) ارتقاء امنیت محیطی و کاهش جرائم شهری با تأکید بر رویکرد CPTED، نشریه بین‌المللی علوم مهندسی دانشگاه علم و صنعت ایران، جلد ۱۹، شماره ۱۶، صص: ۱۷۶ الی ۷۹.

نتیجه‌گیری و جمع‌بندی

بر اساس مطالعات و بررسی‌های انجام شده در زمینه مطالعه امنیت محیطی در فضاهای شهری به صورت موردی در پارک ساعی از دیدگاه زنان در این تحقیق می‌توان اینگونه نتیجه‌گیری کرد: «رویکرد اخیر CPTED که بر جلوگیری از جرائم بر پایه اصول طراحی تأکید دارد، در اصل روشی برای بهبود بهره‌بری محیط است که می‌توان از محیط‌های شهری به شکلی بهینه، بهره‌جست. البته به نظر می‌رسد در تعیین این حدود و قوانین به جنسیت توجه زیادی نشده است و یا این اصول بر پایه فرهنگ کشورهای غرب شکل گرفته‌اند. توجه به جایگاه زنان در جوامع کنونی و محدودیت‌ها و حرایم موجود به ویژه در کشورهای اسلامی، بایستی این

۲- شیخی، محمد تقی (۱۳۸۶) امنیت اجتماعی و آسیب شناسی سالمندان در شهر تهران: پژوهشی از دیدگاه جامعه شناسی، *مجله سالمندی ایران*، سال دوم، شماره شش. صص: ۴۵۴-۴۶۱.

۳- صالحی، اسماعیل (۱۳۸۷) *ویژگی های محیطی فضاهای شهری امن*، مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری، صص: ۱۰۷ تا ۱۱۴

۴- صرامی، حسین (۱۳۸۰) *رابطه جمعیت و امنیت، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی*، شماره مقاله ۵۰۱، صص: ۶۵-۷۰.

5- Carmona, M. Heath Time, O, Tanner and Ties dell, S. (2003), "Public places urban spaces", Architectural press, New York.

6- Cozens, P., D. Hiller, G., Prescott, (2001), "Crime and the Design Residential Property- Exploring the Theoretical Background"; journal of Property Management, vol.19, Issue 2, PP. 136-164.

7- Gronland, B., (2000), "Towards the Humans City for the 21st Century"; Stockholm

8- Government of South Australia, (2002), "crime prevention through environmental design and urban design"; Adelaide, Australia.

9- Crow, T.D., (2000), "crime prevention through environmental design", Stoneham, MA: Butterworth-Heinemann, PP. 87-95.

10- Dan Fleisher and Fred Heinemann, (1996), "crime prevention through environmental design and community policing"/ Washington, DC: US Department of Justice, August, PP.34_41

11- Mossalanejad, A, (2009), "International Security through Environmental Challenges", April 2009, Environ, PP.429-434.

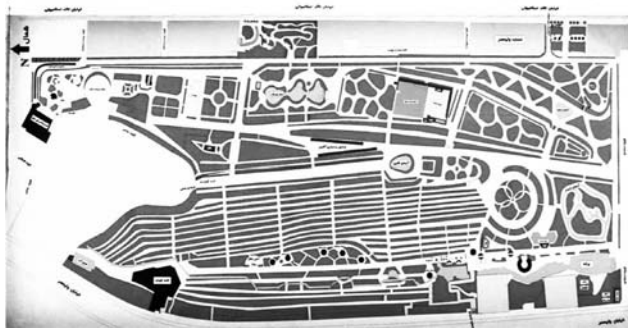
12- Petrella, Laura, (2004), "Urban Space and Security Policies: Between Inclusion and Revitalization"; UN Habitat; WUF, Barcelona, Spain.

13- Designing Safer Communication: Crime Prevention through Environmental Design Handbook, (National Crime Prevention Council), (2003), (WWW.ncpc.org), access data: (10 Oct, 2009)

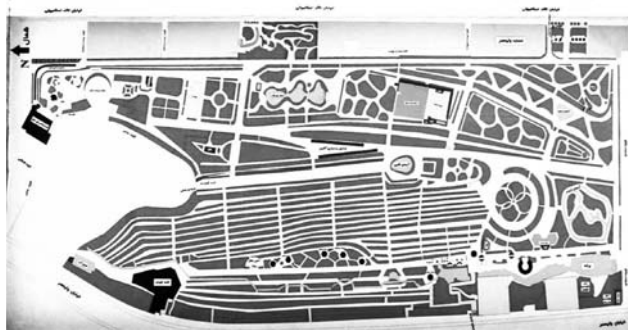
پیوست ۱. پرسشنامه جهت تعیین شاخصه‌های ناامنی در پارک ساعی

سوالات

۱. در موقع پیاده‌روی یا تفریح بیشتر از کدام قسمت پارک استفاده می‌کنید (در تصویر مشخص نمایید)؟

۲. در کدام قسمت از پارک احساس امنیت نمی‌نمایید (لطفاً دلایل خود را توضیح دهید)؟

۳. آیا دید طبیعی کافی در تمام فضاهای پارک وجود دارد؟

بله خیر

۴. در کدام قسمت‌های پارک نبود دید طبیعی دیگران شما را از رفتن در آن فضاها باز می‌دارد؟

۵. آیا سیستم روشنایی پارک در موقع تاریکی کافی می‌باشد؟ در کدام قسمت از پارک در این زمینه نقصان وجود دارد؟

بله تا حدودی خیر

۶. آیا به نظر شما وجود باغیان‌ها در پارک در فضاهای مختلف به احساس امنیت محیط در آن فضا می‌افزاید؟

بله تا حدودی خیر

۷. آیا نورپردازی پارک باعث ایجاد وهم و سایه در موقع حرکت در هنگام تاریکی می‌شود؟

بله خیر

۸. آیا در پارک فضاهای مخفی وجود دارد که امکان خطر و یا ارتکاب جرم را بالا ببرد، در کدام قسمت توضیح دهید؟

بله خیر

۹. آیا در پارک فضاهایی وجود دارد که از قسمت‌های اصلی پارک جدا افتاده باشد به گونه‌ای که افراد کمتری از آن استفاده کنند، توضیح دهید؟ بله خیر

مدیریت شهری

دو فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۲۵ بهار و تابستان ۱۳۸۹
No.25 Spring & Summer

■ ۳۴ ■